

Корзіна І. В.,

*студентка 6 курсу, 8 групи, Інституту
прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

**ЖЕРТВИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА:
ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Анотація. Робота спрямована на формування віктимологічного портрету жертви домашнього насильства. Для більш повного його

відображення було обрано найбільш уразливі групи потерпілих: жінок та дітей. В ході дослідження виокремлено комплекс соціально-правових, морально-психологічних і біофізичних якостей особи, що сприяють формуванню віктимної поведінки.

Анотація. Робота направлена на формування віктимологічного портрета жертви домашнього насильства. Для более полного его отражения было выбрано наиболее уязвимые группы пострадавших: женщин и детей. В ходе исследования выделены комплекс социально-правовых, морально-психологических и биофизических качеств личности, способствующих формированию виктимного поведения.

Summary. The work is aimed at forming a victimological portrait of a victim of domestic violence. To more fully reflect it, the most vulnerable groups of victims were selected: women and children. In the course of the research a set of socio-legal, moral-psychological and bio-physical qualities of a person that contribute to the formation of victim behavior is identified.

Ключові слова: жертва, домашнє насильство, віктимність, віктимна поведінка.

Ключевые слова: жертва, домашнее насилие, виктимность, виктимное поведение.

Keywords: victim, domestic violence, victimhood, victim behavior.

Протягом століть держава і суспільство намагаються боротися зі злочинністю, захищатися від злочинів, впливати на свідомість і поведінку правопорушників [5, с. 167]. Інформаційна революція принесла нові ефективні можливості в життя людей, відкрила безпрецедентні перспективи: спрощений доступ до інформації, зробив можливим обробку великих обсягів інформації [5]. В сучасних умовах насильство в сім'ї не втрачає своєї актуальності й потребує подальшого дослідження та розробки заходів протидії цьому явищу. Динаміка злочинності на протязі останніх років характеризується хвилеподібними коливаннями, які чітко показують виражену тенденцію до зростання злочинності на території нашої держави. Висока складність соціальних систем є безумовною ознакою нелінійності законів залежності станів таких систем від певних зовнішніх та внутрішніх факторів [7].

Особистість жертви в акті насильства є окремою важливою кримінологічною проблемою. Саме вони страждають від злочинів,

порушуються їх конституційні права та свободи. Дослідження в цьому напрямку надасть можливість повніше зрозуміти механізми виникнення та динаміку насильницьких відносин, а також сформувати віктимологічний портрет жертви. Методологічною основою дослідження є твердження, що людський потенціал формується на основі стосунків усередині груп людей, які об'єднуються через спільні інтереси та підтримують неформальні контакти з метою взаємної вигоди та допомоги. Людський потенціал нерозривно пов'язаний з інституційними формаціями, буквально сформованими ними [6].

Жертви домашнього насильства. Напевно перше, що спадає на думку, то це категорія жінок. І це зовсім не випадково. Причиною цьому є гендерна нерівність, вплив історичних, соціально-культурних, економічних та політичних факторів, які відбиваються на психічний стан жертви та визначають віктимність її поведінки [1, с. 97].

Утім, це не зовсім так. Насправді від домашнього насильства не застрахований абсолютно ніхто. В Україні як для чоловіків, так і для жінок імовірність стати жертвою насильницького посягання з боку члена сім'ї дуже велика. Для того, щоб правильно визначити, хто може виступати цими особами, спробуємо надати їх характеристику.

Жертва домашнього насильства це не юридична конструкція, що визначає на законодавчому рівні конкретні ознаки індивіда. Це поєднання соціально-правових, морально-психологічних і біофізичних якостей, прояв яких в умовах або ситуаціях сімейно-побутових насильницьких злочинів зумовлює їх типову поведінку і пов'язані з цим явища.

У нашому суспільстві домашнє насильство, насамперед, розглядається як гендерна проблема, що базується на установках пострадянського соціуму. Витоки побутового насильства над жінками в Україні пов'язані з патріархальним типом культури, що склався історично і панує й досі. На перший погляд, до групи віктимогенного ризику першочергово мають належати матеріально забезпечені і високостатусні члени суспільства, а також особи, діяльність яких пов'язана із професійним ризиком. Насправді ж значно частіше жертвами злочинів стають соціально вразливі і фізично мало захи-

щені на момент злочинного посягання особи, а саме: діти, молодь, жінки, особи похилого віку тощо [6, с. 163].

Жінка є потенційною жертвою будь-якого насильства так як вихована в традиціях залежності від чоловічої статі, усвідомлює свою слабкість, підпорядкованість, своє призначення лише опікати, оберігати, створювати умови для чоловіка. Стереотипний погляд на жінку в патріархальному суспільстві, що «жінка повинна терпіти й зберігати важкі для неї стосунки», сприяє й закріплює в жіночій свідомості терплячість до проявів насильства щодо неї [3, с. 45]. Жінка, що виросла в умовах насильства, часто і не підозрює, що знаходиться у соціально небезпечному положенні, що своєю гіпертрофованою згодою служити комусь, вона провокує у відповідь злість. Якості особистості жінки, які сприяють її «жертвній поведінці» і провокують щодо неї насильство, становлять віктимність особистості [2, с. 19-20].

Поведінка потерпілого часто значною мірою впливає на формування злочинного наміру майбутнього злочинця. Вона може бути як активною, провокуючою, так і пасивною – у вигляді бездіяльності. В обох випадках поведінка може сприяти вчиненню правопорушень щодо своєї персони. Як правило, жертви першого типу самі створюють конфліктні ситуації, причому конфлікт між потерпілою особою і злочинцем може бути як довготривалим сімейним, так і раптовим побутовим конфліктом, під час розпиття спиртних напоїв без значного приводу. Пасивна жертва – це, як правило, діти та батьки похилого віку, вони не опираються злочинцеві з об'єктивних і суб'єктивних причин, тобто через малолітство, матеріальну й іншу залежність [4, с. 75-76].

Формування віктимної поведінки відбувається під впливом сукупності як внутрішніх, так і зовнішніх факторів: індивідуально-психологічних особливостей жінки, взаємовідносин в шлюбі, життєвого досвіду, соціокультурних та соціоекономічних чинників [2, с. 37]. Факторами виникнення і закріплення подружнього насильства пов'язаними з особливостями особистості жінки, можна вважати досвід пережитого в дитинстві насильства, економічну залежність від партнера та психологічні особливості жінки, що виражаються її належністю до певних типів особистості, наявністю внутрішньо особистісного конфлікту та використанням нею деструктивних стратегій поведінки [2, с. 76-77].

Більшість жінок, потерпілих від насильства в сім'ї, представлені у професіях, які не здатні забезпечити їх економічну незалежність у родині, у зв'язку з чим вони мають низький рівень доходів і, відповідно, низький соціальний статус. Такі особи часто мають відхилення в емоційно-вольовій, ціннісно-нормативній і психологічній сферах.

Не можна оминати тему фонових явищ, таких як алкоголізм, проституція, наркоманія, бездоглядність та ін. у контексті цього дослідження. Жертва, у психологічному та поведінковому статусі якої вбачається вплив асоціальних явищ, свідомо чи несвідомо провокує кривдника, або ж, перебуваючи у пасивному стані, не усвідомлює та не може адекватно оцінити характер застосованого до неї насильства [1, с. 97-98]. Немає сумнівів, що підвищену здатність бути жертвою насильства в сім'ї мають особи, які характеризуються стійкою антигромадською поведінкою, сексуальною розбещеністю, відсутністю морально-етичного вибору у сфері інтимних стосунків.

Досить високий ступінь віктимності мають діти. Будучи фізично слабшими за злочинця і залежними від нього або інших членів сім'ї матеріально та психологічно в силу віку, фізіологічних особливостей, соціального становища, вони безперечно є уразливою групою жертв.

Домашнє насильство стосовно дітей існує в усіх соціальних групах, незалежно від рівня доходів, освіти чи становища в суспільстві. Проте значна частина постраждалих від насильства – вихідці з неблагополучних верств або «діти вулиці», в долях яких мало хто зацікавлений.

Великий відсоток становлять неповнолітні потерпілі віком до 14 років – найвразливіша група дітей. Вони характеризуються безпорадністю, наївністю, довірливістю – фізичною та розумовою неповноцінністю. Діти цілком знаходяться під владою та контролем батьків і не можуть чинити опір неправомірним діям. Частими є випадки, коли батьки намагаються бути «господарями» життя власних дітей. Це категорія дітей у віці від 14 до 18 років. Вони по суті є сформованими особистостями зі своїм світоглядом та інтересами, батьки не завжди схвалюють їх, а тому виникають конфліктні ситуації [4, с. 74].

Щодо дітей – вони тепер вважаються жертвою насильства й у тому разі, якщо були присутні при таких «сценах» вдома. Не будучи прямими жертвами, вони страждають як свідки насильства і переживають психологічну травму тією ж мірою, що і постраждала мати (батько). У випадках, коли мати чи батько самі є жертвою насильства, вони можуть вчиняти негативні, насильницькі дії щодо своєї дитини як компенсаторний механізм. Психотравмуючий досвід дитинства та моделі поведінки батьків є важливим підґрунтям у прийнятті ролі жертви.

Підбиваючи підсумок наведених характеристик особистості потерпілого, необхідно відзначити, що в кожній конкретній ситуації пріоритет одного з віктимологічних чинників визначає симбіоз особистісних і поведінкових ознак, що характеризують потерпілого від домашнього насильства. Від насильства в сім'ї можуть потерпати всі члени родини, але найчастіше воно торкається слабких, нездатних захистити себе і залежних членів сім'ї: дітей, людей похилого віку, осіб з обмеженими фізичними чи психічними можливостями та жінок. Певну негативну роль відіграють і стереотипи, які панують у суспільстві (зокрема, про роль жінки в сім'ї).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пивоваров В. В., Макаренко Ю. С. Насильство в сім'ї : віктимологічний аспект // Карпатський правничий часопис. 2015. № 10. С. 92-98.
2. Каменчук І. М. Психологічні особливості жінок – жертв подружнього насильства. – Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/2829/1/%D0%9A%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%86.%D0%9C.pdf
3. Тунтуєва С. В. Вплив традиційного розподілу ролей в сім'ї на застосування насильства щодо жінок // Головні проблеми державно-правового захисту жінок в Україні. Гендерні студії: матеріали Першої Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів. Суми. 2009. С. 44-48.
4. Філоненко Г. М. Жертви злочинів, що вчиняються жінками у сімейно-побутовій сфері // Наше право. 2014. № 9. С. 72-77.
5. Головкін Б. М. Теперішнє і майбутнє кримінології // Проблеми законності. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Муд-

рого. 2020. № 149. С. 168- 184. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/200724/205532>

6. Головкін Б. М. Як стають жертвами злочинів // Проблеми законності. Вип. 136. 2017. С. 161 – 172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2017_136_19

7. Robotization of manufacturing process: economic and social problems and legal ways of their solution / O. E. Kostyuchenko, T. V. Kolechnik, Z. V. Bilous, O. V. Tavolzhanskyi // Financial and credit activity: problems of theory and practice. – 2019. – Vol. 3, is. 30. – P. 454–462.

8. Tsytko, Victoria, Kateryna I. Alieksieieva, Iryna A. Venger, Oleksii V. Tavolzhanskyi, Nataliya I. Galunets, & Alona V. Klyuchnik. « Information Policy of the Enterprise as the Basis for the Reproduction of Human Potential in the Structure of Public Social Interaction.» Journal of Advanced Research in Law and Economics [Online], 10.6 (2019): 1664-1672. Web. 6 Nov. 2020.

9. Ovcharenko, Mykola O; Tavolzhanskyi, Oleksii V; Radchenko, Tetiana M; Kulyk, Kateryna D; Smetanina, Nataliia / Combating Illegal Drugs Trafficking Using the Internet by Means of the Profiling Method /Tavolzhansky O. V.// V.Journal of Advanced Research in Law and Economics; Craiova Том 11, Изд. 4(50), (Summer 2020): 1296-1304.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. О. В. Таволжанський